

Libyadaki İç Savaş ve Küresel Petrol Fiyatları: Ocak 2011- Haziran 2012*

İDRİS DEMİR

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

ÖZ

Petrol fiyatlarının aniden yükselip küresel pazarın bir kriz içerisine sürüklenmesi, yerin altından pompalandıkça tükenen bir kaynak olan petrolün ithalatçıları için olduğu kadar ihracatçıların da çıkarına çok hizmet eden bir durum değildir. Küresel petrol endüstrisinin tarihi bunu tecrübe etmiştir. Petrol fiyatlarının belirlenmesinde etkisi ve ağırlık oranları farklı olmakla birlikte birçok faktör bulunmaktadır. Bu çalışma, “üretim miktarı” kıstasını temel alarak Libya Baharı süresinde önde gelen petrol ihracatçıların, önceki tecrübelerden alınan derslerle, bu kriz karşısındaki yaklaşımlarını incelemektedir. Çalışma, Suudi Arabistan, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi önde gelen petrol üreticilerinin “krizi fırsata dönüştürüp kar maksimizasyonu yapmak” yerine ek üretim kapasitelerini kullanarak piyasayı sakinleştirme yoluna gittiklerini, Libya’nın da piyasadan çekilen üretim miktarını çok kısa zamanda telafi ederek eski arz oranıyla piyasaya geri döndüğünü, ortaya koymaktadır. Bunun temel nedeni ise küresel fiyatların aniden yükselip bir kriz ortamının ortaya çıkmasının önüne geçmek istemeleridir. Bu yaklaşımı benimsemelerinde endüstrinin daha önce tecrübe ettiği İran-İrak Savaşı, Körfez Krizi ve Venezüella petrol işçilerinin grevi süreçlerinde alınan derslerin önemi büyük olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Libya Baharı, Petrol Fiyatları, Piyasaya Arzda Bulunmak, Ek Üretim Kapasitesi

Civil War in Libya and Global Oil Prices: January 2011-June 2012

ABSTRACT

A state of a crises in the market due to a sudden increase in oil prices, which is a finite good as it is pumped, is not for the benefit of the importers as it does not serve much for the interest of the exporters. The history of the international oil industry has experienced this fact. There are many factors in the determination of oil prices the effects and contributions of which are different from each other. This study, evaluates the approaches of primary oil exporters who have taken lessons from the early experiences to this crises in taking “the amount of supply” indicator into consideration. Study proposes that primary exporters such as Saudi Arabia, Katar and United Arab Emirates have activated their spare production capacities an have helped the market calm down instead of “turning the crises into an opportunity and maximize their benefits” and that Libya has compensated the amount of production that has retreated from the oil market in a short time. The main reason for these is that they want to prevent a sudden increase in global oil prices and a state of crisis in the market. The importance of the lessons taken from the previous experiences such as the Iran-Iraq War, The Gulf War and the Strike of Venezuelan Oil Workers have been very influential in determination of this behaviour.

Keywords: Libya Spring, Oil Prices, Supply to the Market, Spare Production Capacity

(*) Bu çalışma, daha önce V. Uludağ Uluslararası İlişkiler Konferansında bir tebliğ olarak sunulmuştur.

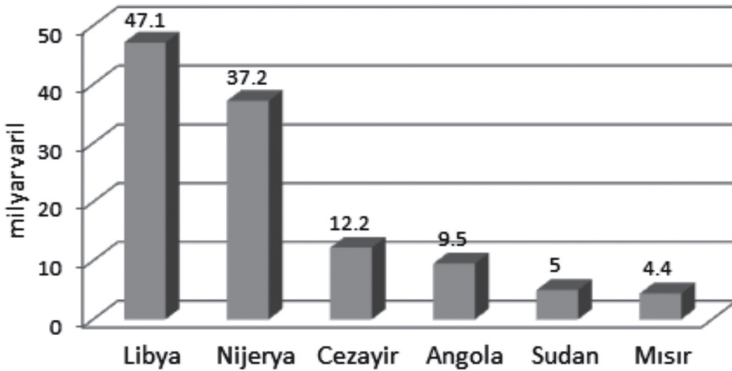
Tunuslu seyyar satıcı Ebu Azizi'nin kendisini yakması ile başlayan süreç, 17 Aralık 2010'da ilk halk hareketlerinin yaşanmasına neden olmuş, Tunus Devlet Başkanı Zeynel Abidin'in 14 Ocak 2011'de ülkeyi terk etmesi ile sonuçlanmıştır. Diğer Arap ülkelerini de etkisi altına alan bu süreç halka halka genişleyerek büyük çaplı gösterilerin yapılmasına yol açmış, farkındalık düzeyinin artıp değişim taleplerinin daha cesur olarak dile getirilmesiyle bir Arap Baharı yaşanmıştır.

Değişim rüzgârlarının yaşandığı sancılı süreçler yaşayan diğer Arap ülkelerinde de benzer tecrübeler gözlenmiştir. Mısır ve Libya'da yönetim değişikliği yaşanmış, Mübarek rejimi ve Kaddafi yönetimi sona ermiştir. Yemen'de de benzer bir yönetim değişikliği yaşanmış ve Abdullah Salih iktidardan çekilmiştir. Bahreyn ve Suudi Arabistan'da ise Şii isyanı ve başkaldırısı tecrübe edilmiş, ancak herhangi bir yönetim değişikliği yaşanmamıştır. Arap Baharı sürecinden derinden etkilenen Suriye'de bir isyan tecrübesi yaşanmış ve iç savaş başlamıştır, ancak bu satırların kaleme alındığı süre dâhilinde (Mart 2014) herhangi bir yönetim ve rejim değişikliği tecrübe edilmemiştir.

Petrol fiyatlarının seyrini "piyasaya petrol arzı" üzerinden değerlendirmeye alan bu çalışmanın Libya örneği üzerinde durmasının temel sebebi ise, Arap Baharından derinden etkilenen, iç savaş ve yönetim değişikliği tecrübelerini yaşamış ülkeler içerisinde petrol fiyatlarını küresel olarak etkileyebilecek gücü olan tek ülke olmasıdır. Şöyle ki, Libya, Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü, OPEC (Organization of Petroleum Exporting Countries) üyesidir. Libya, Afrika'da kanıtlanmış en büyük petrol rezervine sahip ülkedir. Libya petrolü genel olarak hafif (yüksek API graviteye sahip) ve tatlı (sülfür oranı düşük) özellikler taşıyan yüksek kalitededir. Ocak 2012 itibariyle Libya'nın kanıtlanmış petrol rezervi 47,1 milyar varil olarak hesaplanmıştır ki bu Libya'yı Afrika'nın en büyük petrol üreticisi yaptığı gibi küresel olarak ilk on içerisine yerleştirmektedir.

Afrika Kanıtlanmış Petrol Rezervuarı Sahipleri, 2012

Kaynak: Oil and Gas Journal

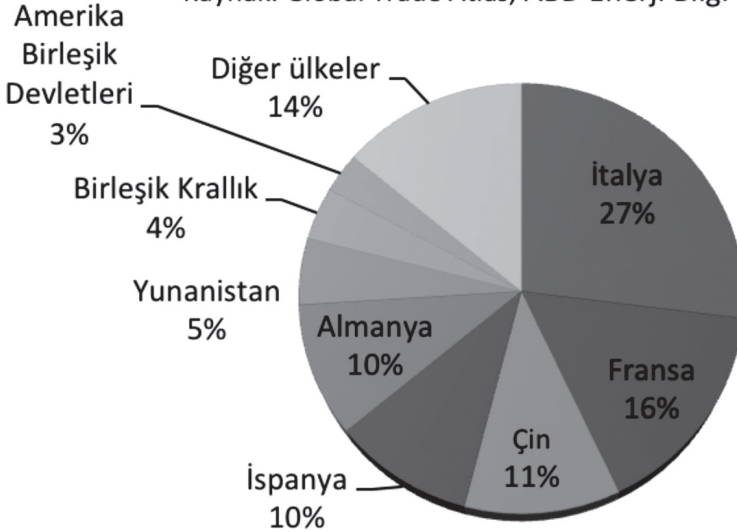
Yüksek kalite petrole sahip olması ve büyük rezervlerine ilaveten Libya'nın coğrafi konumu da küresel pazarda önemli bir yere sahip olmasına katkıda bulunmaktadır. Libya petrolü İtalya, Fransa, Almanya ve İspanya gibi başlıca olarak önde gelen Avrupa ülkelerine ihraç edilmektedir (Energy Information Administration, "Libya is a major exporter especially to Europe", <http://205.254.135.7/todayinenergy/detail.cfm?id=590>) (e. t. 26.06.2012). Libya, petrolünün yanı sıra doğal gaz ihracı ile de küresel hidrokarbon endüstrisinde hatırı sayılır bir yer işgal etmektedir (Energy Information Administration, "Libya resumes natural gas exports to Italy", <http://205.254.135.7/todayinenergy/detail.cfm?id=3570>) (e. t. 26.06.2012).

Son yıllarda Libya'ya uygulanan ambargoların biraz gevşetilmesiyle birlikte Libya petrolü Amerika Birleşik Devletlerine de ihraç edilmeye başlanmıştır. Libya'dan petrol ithal eden ülkeler, küresel petrol pazarının önemli oyuncularını olduğu gibi dünya politikasının yön bulmasında söz sahibi olan ülkeler olma özelliği göstermektedirler.

Küresel arz ve talep dengesi ile büyük oranda belirlenen petrol fiyatları, piyasaya petrol arzı unsuruna önemli katkıları olan Libya gibi önde gelen bir oyuncusunun yaşadığı iç savaş nedeniyle ilk olarak bir dalgalanma tecrübe etmiştir. Ancak, bu dalgalanmanın ve panik ortamının etkileri çok kalıcı olmamıştır.

Libya'nın İstikamete Göre Ham Petrol İhracatı, 2010

Kaynak: Global Trade Atlas, ABD Enerji Bilgi Yönetimi

Bu çalışma, bu bağlamda, Libya Baharı ile petrol fiyatlarının kalıcı olarak yükselmediğini, uluslararası petrol endüstrisi zincirinin halkalarının bünyesinde kalıcı bir yapısal değişiklik olmadığını önermektedir. Bu durumun yaşanmasında gerek uluslararası petrol

endüstrisinin gerekse de bir petrol ihracatçısı olan Libya'nın diğer ülkelerin geçirdiği tecrübelerden aldığı derslerin büyük önemi olduğunu öne sürmektedir. Libya'daki iç savaş nedeniyle küresel petrol piyasasından çekilen üretimin önde gelen diğer üreticilerin ek üretim kapasitelerini devreye sokmalarıyla dengelendiğini ortaya koymaktadır.

Ele aldığı konuyu açıklığa kavuşturabilmek için ilk bölümde Libya Baharını inceleyen çalışma, ikinci bölümünde ise Muhalifler ile Kaddafi Güçleri Arasında Petrol Kaynakları Üzerine Yaşanan Mücadeleyi işlemektedir. Yönetim kademelerindeki koltuklarda oturan kişilerden bağımsız olarak Petrol Gelirlerinin Libya Ekonomisi Açısından Önemi ise üçüncü bölümün konusunu oluşturmaktadır. Libya Baharı Süresince Küresel Petrol Fiyatlarının seyrini inceleyen dördüncü bölümden sonra çalışma, son bölümünde, benzer kriz ve panik ortamları yaşayan küresel petrol endüstrisinin Önceki Tecrübeler ile Karşılaştırma yapmıştır.

LİBYA BAHARI

Libya'da Muammer Kaddafi'nin rejiminin sona erip ulusal muhalefet yönetiminin iş başına gelmesi ile sonuçlanan süreç çok sert çarpışmaların yaşanmasına tanıklık etmiştir. 15 Şubat 2011'de insan hakları savunucusu Avukat Fethi Terbil'in tutuklanması üzerine 17 Şubat 2011'de "Öfke Günü" gösterileri düzenlenmiştir. Kaddafi'ye muhalif olan kabilelerin katılımı ile iç savaş başlamıştır. Muhalifler, bir süre sonra Doğu Libya'da kontrolü ele geçirmişlerdir. Muhalifler, 24 Şubat 2011'de Bayda kentinde bir toplantı düzenleyerek Kaddafi dönemi eski Adalet Bakanı ve Halk Komitesi Genel Sekreteri Mustafa Muhammed Abdül Celil'in önderliğinde bir Geçici Yönetim Konseyi kurmuşlardır.

İç Savaşın başlamasıyla Libya içerisinde tecrübe edilen bu gelişmelerin ardından 26 Şubat 2011'de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 1970 sayılı kararı almıştır: 1970 sayılı karar ile Birleşmiş Milletler; ülkedeki şiddete derhal son verilmesi, sorunun barışçıl yollarla çözülmesi çağrısında bulunmuştur. Birleşmiş Milletler üyesi ülkelerin Libya'ya askeri mühimmat ve silah sokması, temin etmesi, silah satımına yol açabilecek herhangi bir eylemde bulunmalarını yasaklanmıştır. Bunların temin edilmesine karşı her türlü önlemin alınmasına karar vermiştir. İçerisinde Muammer Kaddafi ve ailesinin de bulunduğu bazı üst düzey kişilere seyahat yasağı koymuş ve mal varlıklarını dondurma kararı almıştır (Ayhan 2012: 171).

5 Mart 2011'de Muhalifler tarafından Geçici Libya Ulusal Konseyi'nin kurulmasına karar verildiğinin açıklanmasının ardından 10 Mart 2011'de Fransa, Libya Ulusal Konseyi'ni bu ülkenin resmi temsilcisi olarak tanıdığını açıklamıştır. Sonrasında, birçok Avrupa Birliği ülkesi, Libya Muhalefetini resmi olarak tanıma konusunda harekete geçmiştir.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Libya'daki durumu "uluslararası barış ve güvenliğe karşı bir tehdit oluşturduğu gerekçesiyle" konuyu Birleşmiş Milletler Bağlantının güç kullanmaya izin veren 7. Bölümü çerçevesinde yeniden gündemine almıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 1973 sayılı kararı ile uçuşa yasak bir bölge oluşturmuştur. Libya hava sahasında insani yardım amaçlı ve yabancı devletlerin vatandaşlarının ülkeden tahliye edilmesi amacıyla yapılan uçuşlar dışındaki tüm uçuşlar yasaklanmıştır (Ayhan 2012: 172). Bununla birlikte, yabancı petrol şirketlerindeki personel, uzman, teknik bilgi, yatırım ve paranın ülkeyi terk etmesi ile birlikte Libya petrol üretiminde bir azalma gözlenmiştir.

1973 sayılı karar bir kere daha Kaddafi ailesi dışında istihbarat başkanı Albay Abdullah el-Sanussi'nin de aralarında bulunduğu 7 kişiye yaptırımlar getirmiştir. Aynı zamanda Libya Ulusal Petrol Şirketi (National Oil Company –NOC) ve Libya Merkez Bankası'nın mal varlıklarının dondurulmasına karar vermiştir. Bu şekilde Kaddafi güçlerinin para akışının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Muhalifler, uluslararası piyasaya Arabian Gulf Oil Company-AGOC kurumsal yapısı üzerinden petrol satmışlardır. Bu şirketin mal varlıkları ise dondurulmamıştır.

Libya'da yaşanan iç savaşın boyutları aktörleri açısından sınırlarını aşmış, uluslararası güçlerin de varlıklarını etkin bir şekilde hissettirdikleri bir boyut kazanmıştır. 19 Mart 2011'de içerisinde ABD ve AB ülkelerinin hava kuvvetlerine mensup savaş uçaklarının bulunduğu koalisyon güçleri, Libya'ya karşı bir hava saldırısına başlamışlardır. Akabinde, 27 Mart 2011'de NATO Genel Sekreteri Rasmussen, Birleşmiş Milletlerin 1970 ve 1973 sayılı kararlarının tam olarak uygulanmasının sağlanması için NATO'nun Libya'daki tüm operasyonları üstlenmeye hazır olduğunu açıklamıştır. Bunun üzerine 31 Mart 2011'de NATO, Libya'daki askeri sorumluluğu koalisyon güçlerinden devralmıştır (Ayhan 2012: 174).

Yaşanan silahlı çatışmalar neticesinde 19 Ağustos 2011'de rejim kontrolü altında bulunan Zaviya kenti, muhaliflerin eline geçmiştir. Hemen sonrasında 20 Ağustos 2011'de Başkent Trablus'ta muhalifler ile rejim yanlıları arasında silahlı bir mücadele başlamıştır. Trablus, 25 Ağustos 2011'de muhaliflerin eline geçmiştir. Ulusal Konsey üyeleri, Bingazi'den Trablus'a gelip Libya'nın özgürlüğüne kavuştuğunu açıklamışlardır (Gert Van Langendonck-Kirsten Chick, "Libya's Rebels Struggle to Control Tripoli", August 26, 2011, *The Christian Science Monitor*, <http://csmonitor.com/World/Middle-East/2011/0826/Libya-s-rebels-struggle-to-control-Tripoli>.) (e.t. 26.06.2013).

20 Ekim 2011'de ise, Kaddafi'nin doğun yeri olan Sirt'de öldüğü açıklanmıştır. Uluslararası alanda Libya'nın meşru otoritesi olarak tanınmaya başlanmış olan Libya Geçici Ulusal Konseyi, Kaddafi'nin öldürülmesinin ardından ülkedeki tek otorite haline gelmiştir. 23–24 Ekim 2011 tarihlerine ise geçici hükümet kurulmuştur.

MUHALİFLER İLE KADDAFİ GÜÇLERİ ARASINDA PETROL KAYNAKLARI ÜZERİNE YAŞANAN MÜCADELE

Muhalifler ile Kaddafi'ye bağlı güçler arasındaki iç savaş boyunca Libya'nın can damarı olan petrol kaynakları, üretimi, taşınması, ürünlerine ayrılması, yüklenip nakliyesinin yapılması altyapısı üzerinde kontrol sağlayabilmek için büyük mücadeleler cereyan etmiştir. Muhalifler, 2011 yılının Mart/Nisan aylarında savaşı sürdürmek için gerekli finans kaynaklarına sahip olmak amacıyla kendi denetimleri altındaki bölgelerden çıkan petrolü satmaya başlamışlardır. Bunu yapabilmek için öncelikle dış güçlerden yardım almışlardır. Katar, muhaliflerin denetimi altındaki bölgelerdeki petrolü satın almaya ve uluslararası piyasada satmaya karar vermiştir. Bu çerçevede, 6 Nisan 2011'de Qatar International Petroleum Marketing Company Ltd –Katar Uluslararası Petrol Ticaret Şirketi- insani ihtiyaçların sağlanmasında kaynak sağlamak amacıyla Libya petrolerini muhalifler adına pazarlamaya başlamıştır.

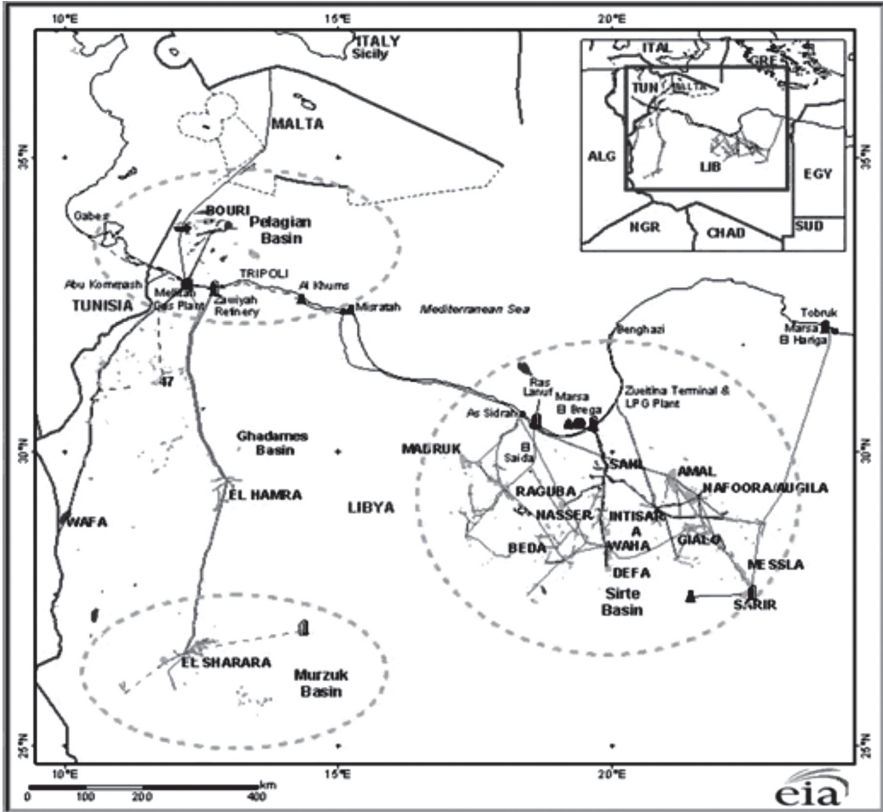
Libyalı muhalifler adına bu satış/pazarlama ilişkisini kuruluş merkezi Bingazi'de olan Libya devlet şirketi Arabian Gulf Oil Company (Arap Körfez Petrol Şirketi) yürütmüştür. Böylelikle Libya petrolü ilk defa kuruluş merkezi Trablus'ta olan Libya National Oil Company haricinde bir kuruluş tarafından uluslararası piyasaya pazarlanmıştır (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1973 sayılı kararı ile Libya National Oil Company varlıkları da dondurulmuştur.) Muhaliflerin yaptığı bu ilk satış, Libya'nın Tobruk kentindeki günlük dört milyon varil depolama kapasiteli Marsa el Hariga petrol terminalinden yüklenmiştir. Henüz Nisan 2011 de muhaliflerin denetimindeki Tobruk'ta günlük yirmi bin varil işleme kapasiteli bir rafineri de bulunmaktadır. Muhalifler adına yapılan bu ilk ihracatın alıcısı Vitol şirketidir. Dynacom Tankers isimli denizcilik firmasının Ecuador gemisine yapılan yüklemenin teslimat noktası Çin olmuştur (Hakan Demir, "Libyalı Muhaliflerin Uluslararası Piyasaya Petrol Satışı", [http://www.orsam.org.tr/tr/yazilar Yazdir.aspx?ID=1751](http://www.orsam.org.tr/tr/yazilar/Yazdir.aspx?ID=1751)) (e. t. 26.06.2012).

Muhalifler, bu şekilde hem finansal kaynağa ulaşmış (Nisan 2011 deki petrol fiyatları ile yaklaşık olarak 135 milyon dolar gelir elde etmişlerdir.) hem de uluslararası tanınma ve küresel petrol endüstrisine eklenme yolunda önemli bir adım atmışlardır.

İç savaş boyunca Libya petrol arzı /üretimi –bir süre için- bir düşüş göstermiştir. Bunun nedeni ise gerek muhaliflerin gerekse Kaddafi güçlerinin kendi kontrolleri altındaki bölgelerde bulunan petrol üretimini ve akışını bir birlerine karşı bir silah olarak kullanma yoluna gitmeleridir. Bu şekilde birbirlerinin ekonomik, politik, stratejik kazanımlarının önüne geçmek istemişlerdir.

Nitekim Nisan 2011 de Libya'daki durum incelendiğinde görülmektedir ki; Kaddafi kontrolündeki batı bölgeleri ve Trablus açıklarındaki off shore üretim alanlarındaki günlük petrol üretimi yaklaşık olarak 470 bin varil civarındadır. Muhaliflerin kontrolündeki doğu

bölgelerindeki günlük petrol üretimi ise yaklaşık olarak 100–120 bin varil seviyesindedir. Yine Nisan 2011 de çatışmaların yoğun olarak yaşandığı Zendan bölgesine yakın olan Hamada sahasındaki üretim faaliyetleri, bu rezervin ve üretim platformunun operatörü olan Arabin Gulf Oil Company tarafından durdurulmuştur (Hakan Demir, “Libyalı Muhaliflerin Uluslararası Piyasaya Petrol Satışı”, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazilar/Yazdir.aspx?ID=1751>) (e. t. 26.06.2012). Muhaliflere bağlı olarak hareket eden Arabian Gulf Oil Company, bu şekilde, hem söz konusu rezervin ve faaliyetlerinin çatışmalardan zarar görmesinin önüne geçmiş hem de üretim yapıldıktan sonra depolanan ve boru hatları vasıtasıyla nakliyesi yapılan petrolün Kaddafi yanlılarının eline ya da kontrolüne geçmesini engellemeye çalışmıştır.

Libya'da muhalifler ile Kaddafi'ye bağlı güçler arasındaki güç mücadelesinde Ağustos 2011 itibariyle petrol kaynakları ve altyapısı üzerinde sağlanan kontrol tarafların stratejik çıkarlarını gerçekleştirebilmeleri açısından büyük bir önem taşımaktadır. Ulusal Geçiş Konseyi kontrolündeki Arabian Gulf Oil Company'ye bağlı petrol üretim sahaları şunlardır: Messla, Sarir, Majid, Nafoora, Amal, Bu Atiffel,

Misrab, Zautina, Gialo, Farigh, Zella, Katb, Intisar, Ain Jerbi, Antelat ve Waha. Tobruk Rafinerisi, Sarir Rafinerisi, Derna Terminali, Bingazi Terminali. Bu şekilde Ulusal Geçiş Konseyi, hem petrol üretimi yapabilmekte, hem ürünlerine ayırıştırabilmekte hem de terminallerden ihracat yapıp kendisine bağlı Brega Oil Marketing Company isimli kamu şirketi vasıtasıyla uluslararası piyasalarda pazarlamasını yapabilmektedir (Hakan Demir, “Libya’da Petrol Mücadelesi ve Ulusal Geçiş Konseyi’nin Rolü”, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazilar Yazdir.aspx?ID=2575>) (e. t. 26.06.2012).

İç savaş süresince yoğun çarpışmaların yaşandığı Ağustos 2011 itibariyle Kaddafi güçleri kontrolü altındaki bölgede olan iki büyük rafineri ise Ras Lanuf ve Zawiya rafinerileridir. Ras Lanuf rafinerisinde işlenip ürünlerine ayrılan ham petrol başlıca olarak Ulusal Geçiş Konseyi kontrolü altındaki Messla, Sarir, Majid ve bunlarla bağlantılı olan bölgelerden sağlanmaktaydı. Kaddafi güçlerinin etkinliklerini azaltmak için muhalifler, bu rafinerilere ham petrol pompalayan boru hatlarının etkinliklerini durdurmuşlardır. Ham petrol bu rafinerilere Ulusal Geçiş Konseyi güçlerinin bu bölgeleri 20 Ağustos 2011’de ele geçirmesinden sonra pompalanmaya başlanmıştır (Hakan Demir, “Libya’da Petrol Mücadelesi ve Ulusal Geçiş Konseyi’nin Rolü”, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazilar Yazdir.aspx?ID=2575>) (e. t. 26.06.2012).

İç savaşın başladığı süreç içerisinde Libya petrol ihracatının düşmesinin/ uluslararası piyasalardan geçici bir süre çekilmesinin bir diğer nedeni de Nisan 2011’de Kaddafi güçlerinin muhaliflerin kontrolünde olan Tobruk terminaline ham petrol sağlayan Messla, Sarir, Majid petrol sahaları arasındaki bağlantıyı sağlayan petrol boru hattına saldırmasıdır. Yapılan saldırı nedeniyle bu boru hattındaki pompalama istasyonunun bir kısmı zarar görmüştür. Pompalama istasyonunun zarar görmesiyle petrol akışı kesintiye uğramış, muhalifler belirli bir kısım kazanımlardan mahrum kalmışlardır. Boru hattı ve rezervlerin alt yapısı ise ciddi bir zarar görmemiştir. Zarar gören pompalama istasyonunun bulunduğu alan, bu bölgenin de muhalifler tarafından kontrol altına alınmasıyla tamir edilmiş; petrol üretimi, nakliyesi ve ihracatı eski düzeyine ulaşmaya başlamıştır (Hakan Demir, “Libya’da Petrol Mücadelesi ve Ulusal Geçiş Konseyi’nin Rolü”, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazilar Yazdir.aspx?ID=2575>) (e. t. 26.06.2012).

Ham petrol ihracatı Ulusal Geçiş Konseyi açısından iki nedenle çok önem arz etmektedir: Birincisi, finansal kaynak sağlamak. Finansal kaynağın önemi yalnızca ulusal kurtuluş mücadelesi için silah ve mühimmat ve askeri malzeme sağlamanın ötesinde bir işlev taşımaktadır. Kontrol altına alınan bölgelerdeki temel ihtiyaç maddelerinin temin edilmesi, gıda elektrik üretimi, tıbbi ilaç ve medikal malzemesi, akaryakıt temini, su arıtma sistemlerinin çalıştırılması gibi gerekliliklerin yapılmasına olanak sağlamaktadır. İkincisi, ham petrol ihracatı ile muhalifler uluslararası petrol şirketleri, finans kuruluşları, aracı kurumlar, petrolün işlem gördüğü borsalar, rafineriler ile ticari ilişkiler kurmuşlar, ilişkilerini normalleştirmişler, uluslararası düzeyde kurumsallaşma ve tanınma yolunda önemli adımlar atmışlardır.

PETROL GELİRLERİNİN LİBYA EKONOMİSİ AÇISINDAN ÖNEMİ - KADDAFİ DÖNEMİ VE SONRASI

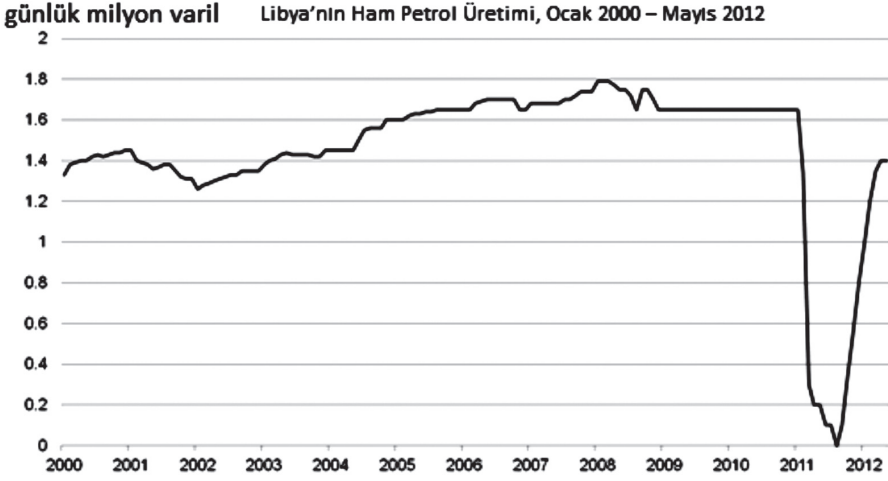
Orta Doğu'nun siyasi tarihi, bu bölgede yüksek petrol rezervlerinin keşfedilmesinden sonra büyük bir önem kazanmış ve geniş bir dikkat çekmiştir. Petrol gelirleri, bölgede önde gelen ihracatçılar için yönetim kademelerindeki koltuklarda oturan kişilerden bağımsız olarak ülkenin hazinesi, ödemeler dengesi ve gelir kaynakları açısından hayati bir öneme sahip olmuştur (Sözen 2011: 125). Bu gerçek, Libya açısından da herhangi istisnai bir durum içermemektedir.

Libya petrolü yüksek kalitede hafif ve tatlı bir ham petrol olma özelliği göstermektedir. Libya'nın Şubat 2011'de başlayan iç savaş öncesindeki günlük petrol üretimi tahmini olarak 1,65 milyon varil/gün olduğu hesaplanmaktadır (BP Statistical Review of World Energy, June 2012, bp.com/statisticalreview/oil, 6,) (e. t. 13.07.2013).

Libya iç savaşı sırasında Batılı devletlerin İsrail'e desteğine bir tepki olarak ortaya çıkan Arap Petrol Ambargosu, İran Irak Savaşı, birinci ve ikinci Körfez krizi (Irak'ın Kuveyt'i işgali 2003 yılında ABD'nin Irak'a müdahalesi) zamanlarında olduğu gibi ham petrol fiziksel olarak piyasadan çok uzun bir süre çekilmemiştir. Çatışmaların yoğun olarak yaşandığı birkaç aylık kısa bir süre hariç Libya petrolü uluslararası piyasalardan uzun bir süre uzak kalmamıştır.

Libya petrolü, iç savaşın yoğun olarak yaşandığı zamanlarda piyasadan belirli bir oranda çekilmiştir (Energy Information Administration, "Libyan supply disruptions may have both direct and indirect effects", <http://205.254.135.7/todayinenergy/detail.cfm?id=390>) (e. t. 26.06.2012). Nitekim 2011 yılının yaz aylarında Uluslararası Enerji Ajansı (International Energy Agency), üyesi bulunan ülkelerin acil stoklarından "Kollektif Libya Hareketi" adı altında 60 milyon varil ham petrol tüketilmesini koordine etmiştir. Bu bağlamda, Libya Baharının küresel piyasaya öğrettiği bir diğer ders te yer kürenin yapısal olarak hidrokarbon kaynakları açısından yetersiz olmamasıyla birlikte ek üretim kapasitesi ve acil durumlarda kullanılacak stratejik stoklara daha fazla önem verip daha fazla yatırım yapılması gerektiğidir (Energy Information Administration, Country Analysis Briefs, Libya, www.eia.doe.gov) (e. t. 23.07.2012).

İç savaş, çatışma ve istikrarsızlık ortamından sonra Libya'nın petrol üretimi eski seviyesini çok kısa bir zaman içerisinde yakalamıştır. Kaddafi rejiminin sona ermesi ve Ulusal Geçiş Konseyi'nin ülkedeki kontrolü tam olarak ele geçirmesinin ardından Eylül 2011'den bu yana Libya'nın ham petrol üretimi hızla eski seviyesine doğru yol almaya başlamıştır. Mayıs 2012 itibarıyla günlük ham petrol üretiminin 1,4 milyon varil/gün düzeyine ulaştığı belirtilmektedir (Energy Information Administration, Country Analysis Briefs, Libya, www.eia.doe.gov) (e. t. 23.07.2012).

Kaynak: ABD Enerji Bilgi Yönetimi, Uluslararası Enerji İstatistikleri ve Kısa Dönem Enerji Görünümü

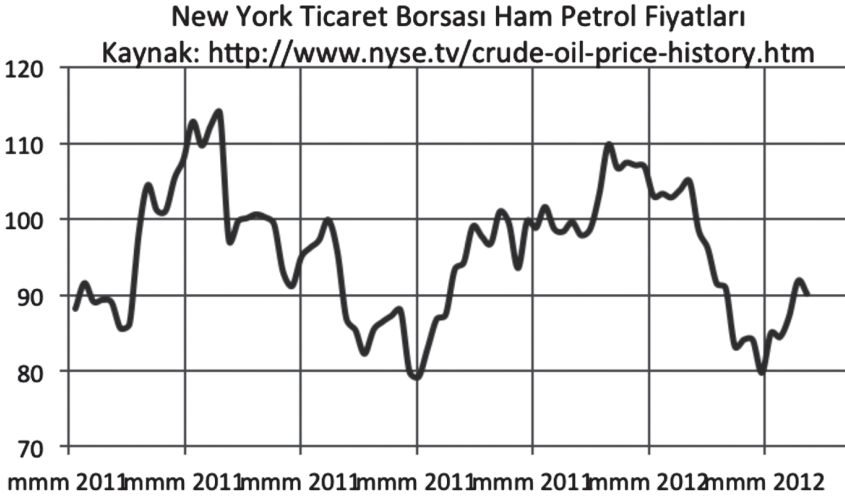
Libya ekonomisinin hidrokarbonlara olan bağımlılığı, ülkenin kalkınması ve ekonomisinin devinimi için enerji sektörünün hayati önemde olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, Orta Doğu bölgesinin geneli için benzer özellikler içermektedir (Öztürkler 2009: 67). Unutulmamalıdır ki, petrol tüketicisi ülkeler açısından ekonomik hayatlarının kesintisiz bir şekilde sürmesi için “kaynak arz güvenliği” ne kadar önemliyse petrol üreticisi ülkelerinin kendi ekonomik yapılanmalarının devinimi için “talep güvenliği” o kadar önemlidir. Bu durum Libya özelinde için herhangi bir istisna içermemektedir. Ülkesinin petrolüne olan talep güvenliğini kaybetmek istemeyen Libya, ister Muammer Kaddafi yönetimi altında olsun ister Ulusal Geçiş Konseyi Yönetimi altında olsun, isterse de sonraki zaman dilimlerinde başka isimler altındaki yönetimlerde olsun hidrokarbonlarının küresel pazarda yer bulup ticaretinin yapılmasına hayati derecede bir önem atfetmektedir.

Yapılan hesaplamalara göre 2011 yılındaki iç savaştan önce petrol gelirleri Libya'nın toplam ihracatının % 95 ini, hükümet gelirlerinin % 75 ini oluşturmaktaydı (Energy Information Administration, Country Analysis Briefs, Libya, www.eia.doe.gov) (e. t. 23.07.2012). İç savaşın sona erdiği Eylül 2011 den bu yana petrolün Libya'nın ekonomisi için ifade ettiği önemde hiç bir değişiklik olmamıştır. Libya ekonomisi hidrokarbon temellidir. Ekonomisi çeşitlendirilmiş değildir (Öztürkler 2012: 85). Çeşitlendirme çalışmaları da bulunmamaktadır. Bu çalışmalara başlanması durumunda bile ülkenin ekonomisinin çeşitlenmesinin yaklaşık olarak 30–40 yıllık bir zaman dilimine ihtiyaç duymaktadır.

LİBYA BAHARI SÜRESİNCE KÜRESEL PETROL FİYATLARI

Libya'da iç savaşın başlamasıyla birlikte uluslararası piyasalar ani bir kriz beklentisi içerisine girmişlerdir. Bu kriz ve kıtlık beklentisi kendisini petrol fiyatlarının küresel olarak işlem gördüğü uluslararası borsalar olan The New York Mercantile Exchange, International Petroleum Exchange ve Dubai Exchange gibi kuruluşlarda hemen göstermiştir.

Bu "beklenti" nedeniyle iç savaşın başlamasını müteakip Mart ayı ile birlikte küresel petrol fiyatları üç haneli rakamları bulmaya başlamıştır. 17 Şubat 2011'de "Öfke Günü Gösterilerinin" düzenlendiği zaman 86,20 USD olan petrol fiyatları, 24 Şubat 2011'de Libya Geçici Yönetim Konseyinin kurulması, 26 Şubat 2011'de BMGK 1970 sayılı kararını almasından sonra birden yükselmiştir.

The New York Mercantile Exchange bünyesinde küresel petrol fiyatları, 4 Mart 2011'de 104,42 USD olarak işlem görmüştür. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1973 sayılı kararı, 19 Mart 2011'de koalisyon güçlerinin hava saldırısı ve 31 Mart 2011'de NATO'nun askeri sorumluluğu koalisyon güçlerinden devraldığını açıklamasının ardından küresel petrol fiyatları 1 Nisan 2011 itibariyle 107,94 USD üzerinden işlem görmüştür (A Sampled History of Crude Oil Prices at The New York Mercantile Exchange From 1996 to the Present, <http://www.nyse.tv/crude-oil-price-history.htm>) (e. t. 09.08.2013).

Nisan 2011 boyunca üç rakamlı fiyatlarını koruyan küresel petrol fiyatları, 15 Nisan 2011'de 109,66 USD iken 29 Nisan 2011'de 113,93 USD olarak işlem görmüştür. Mayıs 2011'in ilk yarısında petrol fiyatları hafif bir düşme eğilimi göstermiştir. 6 Mayıs'ta 97,18 USD; 13 Mayıs'ta 99,65 USD olarak işlem görmüştür. 2011 Mayıs'ının ikinci yarısında tekrar yükselen petrol fiyatları 27 Mayıs'ta 100,59 USD iken 3 Haziran

2011'de 100,22 USD fiyatından alınıp satılmıştır (A Sampled History of Crude Oil Prices at The New York Mercantile Exchange From 1996 to the Present, <http://www.nyse.tv/crude-oil-price-history.htm>) (e. t. 09.08.2013).

Bu tarihten sonra giderek daha ılımlı bir hal alan küresel petrol fiyatları, Libya'da iç savaşın sürmesine rağmen 1 Temmuz 2011'de 94,94 USD; 29 Temmuz 2011'de 95,70 USD olarak hesaplanmıştır. 5 Ağustos 2011'de 86,88 USD olan küresel fiyatlar, Libya'lı muhaliflerin 25 Ağustos 2011'de Başkent Trablus'u ele geçirdikleri zaman yaklaşık olarak 85,37 USD üzerinden işlem görmüştür (A Sampled History of Crude Oil Prices at The New York Mercantile Exchange From 1996 to the Present, <http://www.nyse.tv/crude-oil-price-history.htm>) (e. t. 09.08.2013).

Eylül ayının ikinci yarısında biraz düşme eğilimi gösteren küresel petrol fiyatları, 20 Ekim'de Kaddafi'nin öldürülmesi, 23- 24 Ekim 'de Geçici Hükümetin Kurulması atmosferi içerisinde 21 Ekim 2011'de 87,40 USD olarak piyasada yer bulmuştur (A Sampled History of Crude Oil Prices at The New York Mercantile Exchange From 1996 to the Present, <http://www.nyse.tv/crude-oil-price-history.htm>) (e. t. 09.08.2013).

New York Ticaret Borsası Ham Petrol Fiyatları

Kaynak: <http://www.nyse.tv/crude-oil-price-history.htm>

Tarih	Fiyat (\$)	Tarih	Fiyat (\$)	Tarih	Fiyat (\$)
7-Jan-2011	88	22-Jul-2011	100	3-Feb-2012	98
14-Jan-2011	92	29-Jul-2011	96	10-Feb-2012	99
21-Jan-2011	89	5-Aug-2011	87	17-Feb-2012	103
28-Jan-2011	89	12-Aug-2011	85	24-Feb-2012	110
4-Feb-2011	89	19-Aug-2011	82	2-Mar-2012	107
11-Feb-2011	86	26-Aug-2011	85	9-Mar-2012	107
18-Feb-2011	86	2-Sep-2011	86	16-Mar-2012	107
25-Feb-2011	98	9-Sep-2011	87	23-Mar-2012	107
4-Mar-2011	104	16-Sep-2011	88	30-Mar-2012	103
11-Mar-2011	101	23-Sep-2011	80	6-Apr-2012	103
18-Mar-2011	101	30-Sep-2011	79	13-Apr-2012	103
25-Mar-2011	105	7-Oct-2011	83	20-Apr-2012	104
1-Apr-2011	108	14-Oct-2011	87	27-Apr-2012	105
8-Apr-2011	113	21-Oct-2011	87	4-May-2012	98
15-Apr-2011	110	28-Oct-2011	93	11-May-2012	96
22-Apr-2011	112	4-Nov-2011	94	18-May-2012	91
29-Apr-2011	114	11-Nov-2011	99	25-May-2012	91

6-May-2011	97
13-May-2011	100
20-May-2011	100
27-May-2011	101
3-Jun-2011	100
10-Jun-2011	99
17-Jun-2011	93
24-Jun-2011	91
1-Jul-2011	95
8-Jul-2011	96
15-Jul-2011	97

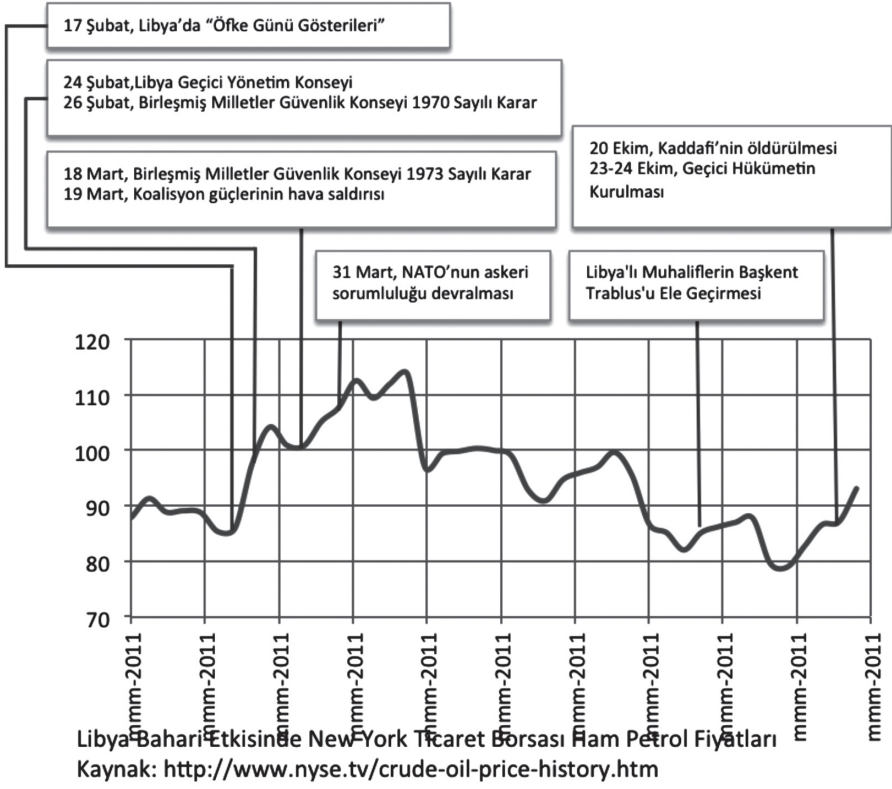
18-Nov-2011	98
25-Nov-2011	97
2-Dec-2011	101
9-Dec-2011	99
16-Dec-2011	94
23-Dec-2011	100
30-Dec-2011	99
6-Jan-2012	102
13-Jan-2012	99
20-Jan-2012	98
27-Jan-2012	100

1-Jun-2012	83
8-Jun-2012	84
15-Jun-2012	84
22-Jun-2012	80
29-Jun-2012	85
6-Jul-2012	84
13-Jul-2012	87
20-Jul-2012	92
27-Jul-2012	90

Ekim 2011'in sonları ile birlikte yine 90 Dolarları bulan petrol fiyatları, 2 Aralık 2011'de 100,96 USD olmuştur. Sonrasında 90 kûsur dolar civarında işlem gören küresel petrol fiyatları, Şubat 2012 itibariyle üç haneli rakamlarla yeniden tanışmıştır. Petrol fiyatları, 24 Şubat 2012'de 109,77 USD; 30 Mart 2012'de 103,02 USD; 27 Nisan 2012'de ise 104,93 USD olarak hesaplanmıştır. Bu tarihten sonra düşme eğilimine giren petrol fiyatları, 25 Mayıs 2012'de 90,86 USD; 29 Haziran 2012'de 84, 96 USD; 27 Temmuz 2012'de 90,13 USD olarak işlem görmüştür (A Sampled History of Crude Oil Prices at The New York Mercantile Exchange From 1996 to the Present, <http://www.nyse.tv/crude-oil-price-history.htm>) (e. t. 09.08.2013).

Küresel petrol fiyatlarının yükselmesinin, aldığı seyrin, gittiği yönün birçok farklı nedeni ve farklı zaman dilimleri için farklı sonuçları vardır. Ancak bu çalışma petrol fiyatlarının belirlenmesinde en önemli faktörler arasında bulunan 'piyasaya petrol arzı' hesaplamaları özelini incelemektedir. Çalışmanın ortaya koyduğu üzere, iç savaş öncesi Libya petrol üretiminin 1,65 milyon varil/gün iken iç savaş süresince üretimin belirli bir oranda düşmüş; ancak, Libya petrolünün küresel pazarda alınıp satılmaya devam etmiştir. Mayıs 2012 itibariyle Libya petrol üretiminin eski düzeyine çok yaklaşarak 1,4 milyon varil/gün seviyesine ulaşarak eski üretim seviyesini yakalamıştır.

Libya petrolünün Mayıs 2012 sonu ve Haziran 2012 içerisinde küresel pazara –eski üretim seviyesiyle- tekrar döndüğünü varsayarak petrol fiyatlarını incelediğimizde; işlem düzeyinin 8 Haziran 2012'de 84,10 USD; 29 Haziran 2012'de 84,96 USD; 13 Temmuz 2012'de 87,10 USD; 27 Temmuz 2012'de 90,13 USD olduğunu görürüz. Libya Baharının başladığı zamanlarda 18 Şubat 2011'de 86,20 USD olan fiyatlar ile Libya petrolünün önceki düzeyi ile küresel pazara döndüğü zamanlardaki fiyatlar karşılaştırıldığında arada bir uçurumun olmadığı görülmektedir.

ÖNCEKİ TECRÜBELERLE KARŞILAŞTIRMA

Küresel petrol pazarına büyük etki eden ve küresel petrol arzının fiziki olarak azaldığı gelişmeler olan 1978-1979 İran İslam Devrimi, 1990 Irak'ın Kuveyt'i İşgali ve 2002 yılında Venezüella petrol işçilerinin grevi ile Libya krizi karşılaştırıldığında Libya Baharı süresince petrolün uzun bir süre için piyasadan çekilmediği görülmektedir. Piyasadan çekilen kısmının da Suudi Arabistan, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi önde gelen diğer üreticilerinin ek üretim kapasitelerini devreye koymalarıyla büyük oranda dengelendiği görülmektedir.

İran İslam Devrimi ile 1978-1981 arası dönemde İran'ın petrol üretimi ortalama olarak 3,9 milyon varil/gün düşmüştür. Bu, 1979 yılı İran petrol üretiminin yaklaşık olarak % 90'ına tekabül etmektedir. İran'ın petrol üretimi bir süre sonra toparlanma eğilimine girmiştir. Ancak, İran'ın 2010 yılında yaklaşık 1,5 milyon varil/gün olarak hesaplanan üretimi 1977 yılındaki ortalama üretiminin hala altındadır. İran'a yönelik uygulanan bir kısım uluslararası yaptırımların devam etmesi nedeniyle de

ülkeye yabancı sermaye, teknik bilgi, donanım ve uzmanlık akışının önünde ciddi engeller bulunmaktadır. İran, eski üretim seviyesini hala yakalayamamıştır (Energy Information Administration, “Effects of crude oil supply disruptions: how long can they last?”, <http://205.254.135.7/todayinenergy/detail.cfm?id=730>) (e. t. 26.06.2012).

İrâk'ın Kuveyt'i 2 Ağustos 1990'da işgal etmesi ile başlayan süreçte de bu iki ülkenin ham petrolü belirli bir süre için küresel pazardan çekilmiştir ki bu yaklaşık olarak 4,3 milyon varil/gün gibi bir üretim demektir. Kuveyt'in petrol kuyuları ciddi bir biçimde zarar görmüştür. Kuveyt'in toparlanıp eski üretim düzeyine dönebilmesi dört senelik bir zaman dilimi gerektirmiştir. Enerji sektörünün alt yapısındaki aksaklıklar, savaş ve uluslararası yaptırımlar gibi nedenlerle aradan yaklaşık 20 yıl geçmesine rağmen İrâk petrol üretimi, 1990 yılında ortalama 3,5 milyon varil/gün olan düzeyini hala yakalayamamıştır. İrâk'ın 2010 yılı ortalama petrol üretimi 2,4 milyon varil/gün olarak hesaplanmıştır (Energy Information Administration, “Effects of crude oil supply disruptions: how long can they last?”, <http://205.254.135.7/todayinenergy/detail.cfm?id=730>) (e. t. 26.06.2012).

Venezüella'da petrol işçilerinin grevi Aralık 2002 ile Şubat 2003 arasında gerçekleşmiştir. Bu sürede Venezüella'nın Kasım 2002'de 3,0 milyon varil/gün olarak hesaplanan petrol üretiminin yaklaşık olarak 3'te 2'si uluslararası piyasalardan birden çekilmiştir. Venezüella, bir yıl sonraki petrol üretimi ile eski üretiminin ancak % 85'ine ulaşabilmiştir. Venezüella'nın Mart 2011 itibarıyla üretiminin 2,1 milyon varil/gün olduğu düşünülmektedir (Energy Information Administration, “Effects of crude oil supply disruptions: how long can they last?”, <http://205.254.135.7/todayinenergy/detail.cfm?id=730>) (e. t. 26.06.2012).

İrâk, İrâk, Kuveyt ve Venezüella krizleri nedeniyle bu ülkelerin ham petrolleri büyük hacimlerde uluslararası piyasadadan birden çekilmişlerdir. İrâk ve İrâk, aradan yirmi otuz yıl gibi uzun süreler geçmiş olmasına rağmen hala eski petrol üretimi seviyelerine ulaşamamışlardır. Yabancı yatırım, teknik destek, donanım ve uzmanlık gibi unsurları rahatlıkla ülkesine çekebilen Kuveyt'in bile eski üretim düzeyine ulaşması için yaklaşık olarak dört yıllık bir zaman dilimi geçmesi gerekmiştir. Petrol üretim alt yapısı ciddi oranda zarar görmeyen Venezüella bile hala eski üretim seviyesinin altındadır.

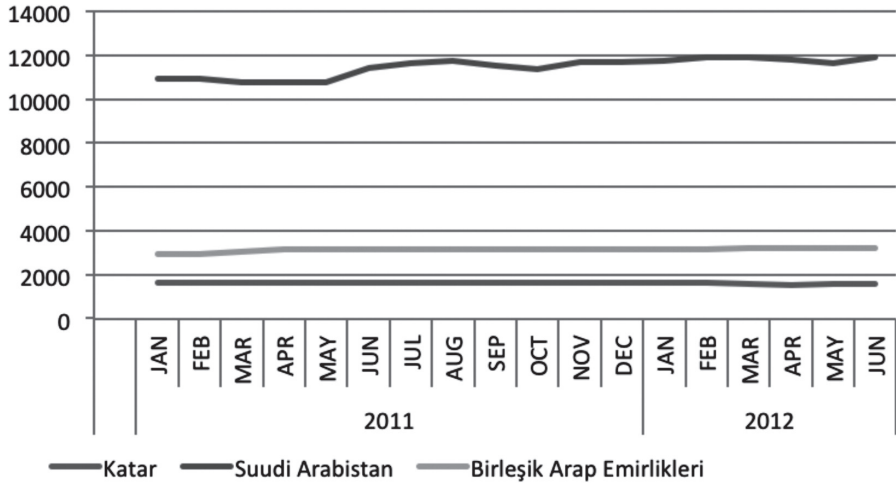
Libya petrolü, kısa bir süreliğine belirli bir oranda piyasadadan çekilmiştir. Kısa sayılabilecek bir sürede piyasaya geri dönmüştür. Libya'ya yönelik olarak daha önceleri uygulanan uluslararası yaptırımlar büyük oranda kalkmıştır. Ülkedeki siyasi istikrar sağlandıkça, güvenlik ortamı arttıkça yabancı yatırım beraberinde iş gücü, teknik donanım, alet edevat, bilgi birikimi, personel ve uzmanlık ülkeye geri dönmeye başlamıştır. Libya petrolünün pazardan kısa bir süreliğine geri çekilmesi, küresel pazarı bir krize, büyük bir belirsizlik içerisine sürüklememiştir. Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar gibi diğer ihracatçılar, üretimlerini arttırarak bu durumu dengeleme yoluna gitmişlerdir.

Toplam Petrol Arzı (Günde bin varil)

Kaynak: ABD Enerji Bilgi Yönetimi (<http://www.eia.gov>)

	Katar	Suudi Arabistan	Birleşik Arap Emirlikleri
Jan-11	1617	10938	2924
Feb-11	1617	10938	2930
Mar-11	1632	10738	3030
Apr-11	1647	10743	3130
May-11	1647	10743	3130
Jun-11	1647	11443	3130
Jul-11	1647	11638	3130
Aug-11	1647	11738	3130
Sep-11	1647	11538	3130
Oct-11	1647	11363	3130
Nov-11	1647	11663	3130
Dec-11	1647	11663	3130
Jan-12	1647	11733	3130
Feb-12	1647	11933	3130
Mar-12	1547	11923	3230
Apr-12	1537	11823	3230
May-12	1567	11623	3230
Jun-12	1572	11913	3230

Toplam Petrol Arzı (Günde bin varil)

Kaynak: ABD Enerji Bilgi Yönetimi (<http://www.eia.gov>)

SONUÇ

Arap Baharı sürecinde, genel olarak, fiziksel anlamda uzun sayılabilecek bir zaman dilimi zarfında bir petrol sıkıntısı –büyük oranda- yaşanmamıştır. Bu nedenle petrol fiyatları Arap Baharına bağlı olarak yükselme eğilimine pek girmemiştir. Arap Baharının başlarında, küresel piyasalarda bu yönde bir beklenti olduğu için, bir dalgalanma yaşanmakla birlikte (Ross 2011: 21); petrol ihracatının pazara çabuk sayılabilecek bir zamanda dönüşü ve üretici ülkelerdeki istikrar ve güven ortamının tekrar sağlanması, fiyatların kontrolden çıkmasının önüne büyük oranda geçmiştir.

İç savaşın başlamasıyla birlikte küresel piyasadaki birden çekilen Libya petrolcülerinin yarattığı boşluk, ek üretim kapasiteleri olan Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar gibi ülkelerin üretimlerini arttırmalarıyla dengelenmeye çalışılmıştır. Libya örneğinde olduğu gibi, gerek muhalifler gerekse de Kaddafi güçleri, iç savaşın yoğun olarak yaşandığı zamanlarda bile petrol üretim, nakliye, depolama, rafinaj ve ihracat alt yapılarına ve yapılanmalarına büyük bir zarar vermektense ısrarla kaçınmışlardır. Çünkü Arap Baharı öncesinde olduğu gibi sonrasında da Libya'nın ekonomisinin motor gücü, yegâne kaynağı –yine- petroldür.

İç savaşın yoğun olarak yaşandığı zaman dilimi içerisinde ülkeyi terk eden teknik bilgi ve donanım sahibi yabancı personel geri dönmeye başlamıştır. Artık savaşın bitmesi ve güvenliğin sağlanmasıyla yabancı yatırım da Libya'ya geri dönmeye başlamıştır. Libya'ya yönelik olarak uygulanan uluslararası yaptırımların da gevşemesiyle ülkenin enerji sektörü kısa bir sürede toparlanıp ihracata başlamıştır.

Libya petrolü küresel pazardan çok uzun bir süre çekilmemiştir. İç savaş, Şubat 2011 ile Ekim 2011 arasında geçen 9 aylık bir süreyi kapsamaktadır. Kaldı ki bu süre zarfında -eski ihraç rakamlarında olmasa da- Libya petrolü küresel pazarda satılmaya/ işlem görmeye devam etmiştir. Libya petrolünün küresel pazardan çekildiği oranı ek üretim kapasitesi yüksek olan üretici ülkelerin üretimlerini ve ihracatlarını arttırmalarıyla dengelenmeye çalışılmıştır.

Şubat 2011'de Libya Baharı ve iç savaş nedeniyle küresel petrol fiyatlarında ani bir artış gözlenmiştir. Bu durumun tecrübe edilmesinde uluslararası petrol endüstrisinin bir kriz ve kıtlık yaşanacağını düşünerek böyle bir beklenti içerisine girmesinin etkisi büyük olmuştur. Ancak, belirli bir süre sonra toparlanma eğilimi içerisine giren küresel fiyatlar, Kaddafi'nin öldürüldüğü Ekim 2011'de Libya'da iç savaşın başlamasından önceki seviyesine gerilemiştir.

Unutulmamalıdır ki, petrol fiyatlarının aniden yükselip küresel bir kriz halini alması, dünya ekonomisinin genel olarak bir resesyon içerisine girmesi, ülke gelirlerinin başlıca girdisi “petrol gelirleri olan üretici ülkelerin” çıkarlarına hizmet eden bir durum değildir. Bu nedenle üretici ülkeler, önceden dengesini bulmuş olan

yapının devamını sağlamak için gerekli olan sorumluluklarını yerine getirme eğilimi içerisinde olmaktadır. Bu yaklaşımda küresel pazarın önceki krizlerden tecrübe ettiği derslerin büyük etkisi olmuştur.

KAYNAKÇA

- Ayhan, Veysel (2012), *Arap Baharı: İsyandar, Devrimler ve Değişim*, MKM Yayınları, Bursa.
- A Sampled History of Crude Oil Prices at The New York Mercantile Exchange From 1996 to the Present, <http://www.nyse.tv/crude-oil-price-history.htm> (e.t.09.08.2013).
- BP Statistical Review of World Energy, June 2012, bp.com/statisticalreview/oil, 6, (e.t.13.07.2013).
- Energy Information Administration, “Effects of crude oil supply disruptions: how long can they last?”, <http://205.254.135.7/todayinenergy/detail.cfm?id=730> (e.t.26.06.2012).
- Energy Information Administration, “Libya is a major exporter especially to Europe”, <http://205.254.135.7/todayinenergy/detail.cfm?id=590> (e.t.26.06.2012).
- Energy Information Administration, “Libya resumes natural gas exports to Italy”, <http://205.254.135.7/todayinenergy/detail.cfm?id=3570> (e.t.26.06.2012).
- Energy Information Administration, “Libyan supply disruption smay have both direct and indirect effects”, <http://205.254.135.7/todayinenergy/detail.cfm?id=390> (e.t.26.06.2012).
- Energy Information Administration, Country Analysis Briefs, Libya, www.eia.doe.gov (e.t.23.07.2012).
- Energy Information Administration, International Energy Statistics, Petroleum, <http://www.eia.gov/cfapps/ipdbproject/iedindex3.cfm?tid=50&pid=53&aid=C> (e.t. 19.02.2014)
- Gert Van Langendonck - Kirsten Chick, “Libya’s Rebels Struggle to Control Tripoli”, August 26, 2011, *The Christian Science Monitor*, <http://csmonitor.com/World/Middle-East/2011/0826/Libya-s-rebels-struggle-to-control-Tripoli>. (e.t.26.06.2013).
- Hakan Demir, “Libya’da Petrol Mücadelesi ve Ulusal Geçiş Konseyi’nin Rolü”, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazilarYazdir.aspx?ID=2575> (e.t.26.06.2012).
- Hakan Demir, “Libyalı Muhaliflerin Uluslararası Piyasaya Petrol Satışı”, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazilarYazdir.aspx?ID=1751> (e.t.26.06.2012).
- Öztürkler, Harun (2009), “Ortadoğu Ülkelerinin Ekonomik Yapılarının Temel Özellikleri”, *Ortadoğu Analiz*, 1 / 6: 65-71.
- Öztürkler, Harun (2012), “Libya Ekonomisinin Genel Özellikleri”, *Ortadoğu Analiz*, 4 / 39: 83-88.
- Ross, Michael (2011), “Will Oil Drown the Arab Spring?”, *Harper’s Magazine*, November.
- Sözen, İlyas (2011), “MENA Bölgesi Doğal Kaynakları”, *Orta Doğu ve Kuzey Afrika Ülkelerinin Ekonomik Yapısı*, içinde, ed. Hamdi Genç, Ferhat Sayım, MKM Yayınları, Bursa.